

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1080.</p>
--	--	--

Tartalom. A róm. kath. egyházi bíróságok és a tanúzási kötelesség. Dr. Kovács Sándor. — Egy nagyfontosságú javaslat. Papp József. — Két nyilatkozat. I. Szöllősi Antal. II. Erőss Lajos. — Tárca. Az amerikai unitáriusok műveleiről. Balogh Ferencz. — Közügyeink. Egy adat az esztári lelkészjelöléshez. Gyulai László, k... n. — Különfélék. — Szerk. posta. — Hirdetés.

A róm. kath. egyházi bíróságok és a tanúzási kötelesség.

A nagyváradai róm. kath. püspök és Békésmegye alispánja közt a mezőberényi ev. lelkész tanúzási ügyében fölmerült kérdést keletkezése óta figyelemmel kísértük. Tudjuk, hogy a m. berényi ev. lelkész a róm. kath. egyházi bíróság abbéli felhívásának, hogy egy előtte folyamatban levő válóperben tanúzásra megjelenjen — eleget nem tett; tudjuk azt is, hogy erre a nagyváradai róm. kath. püspök (a ki pedig nem is a sérelmet szenvedett egyházi bíróság feje, mert ha már ilyet keresünk, akkor az csupán a megkereső esanádi r. kath. egyházi bíróság lehetne!) arra hitta fel a megye alispánját, hogy útasítsa nevezett lelkészt a kath. papi bíróság előtti megjelenésre és arra, hogy tanúvallomását annak rendje szerint jegyzőkönyvileg felvétesse.

Békésmegye alispánja, a hitfelekezetek közti egyenlőség minden igaz barátja által helyeselt módon, átíratásban viszont arra kérte a nagyváradai róm. kath. püspököt, hogy a célba vett tanúkihallgatási eljárást mellőzve, a szükséges hivatalos bizonyítványt „hivatalos úton“ (a mi mást nem jelenthet, minthogy az illetékes világi bíróság útján) beszerezni igyekezzenek.

A püspök nem volt megelégedve az ügy illetően elintézésével: az ügy a minisztérium elé került. A vallás- és közokt. miniszter f. évi auguszt. 18-án 21,888. szám alatt, a m. kir. igazságügyi miniszterrel egyetértőleg erre ki-

mondja, hogy miután az egyházi bíróságok a megidézett, de meg nem jelent tanúk ellenében kényszereszközöket úgy sem alkalmazhatnak, minden oly esetben, midőn valamely egyházi bíróság nem saját vallásbeli egyének tanúként kihallgatását szükségesnek látja, ezt az illetékes polgári bírósághoz intézendő megkeresés útján eszközölje.

Hogy az egyoldalú felekezeti felfogáson felülmelkedő megboldogult miniszter másképp el nem járhatott; hogy a debreczeni ev. ref. országos zsinattal szemben követett eljárása s az ott elhangzott fejedelmi nyilatkozat után másképp eljárnia feltűnő következetlenség is lett volna — mindjárt kimutatom!

Az ügyet az állami végrehajtás körében már végleg befejezettek hittük, a mikor az ellenzék egy lapja hírül hozza, hogy az aug. 18-iki miniszteri rendelet, mely — úgy mond — a közoktatási miniszter s a primás közötti conflictus legélesebb stádiumában adatott ki, hatályon kívül helyeztetett.

Ahhoz nem szólunk, hogy ezen elvi magaslaton álló miniszteri rendelet confrateri felfogással miért szándékoltatik egy egyszerű tromf színvonalára süllyesztetni, — annyit azonban konstatálnunk kell, hogy a szóban levő hír itten Debreczenben a legilletékesebb körökben nagy megütközést keltett, mert a szóban levő kérdést kezdettől fogva nem az illető ev. lelkész személyes ügyeként fogtuk fel, hanem mint egyenes támadást a prot. két felekezet törvénybiztosította jogai és létérdekei ellen.

Ma azonban egy, a kormányhoz közel álló lap azon, részben megnyugtató nyilatkozatot hozza, hogy az a hír, mintha a miniszteri rendelet hatályon kívül helyeztetett volna — alaptalan.

Hogy megnyugvásunk teljes nem lehet, ennek oka az, hogy ezen hírlapi nyilatkozat arról is szól, mikép a kath. főpapok felszólalása alapján a kérdés újabb tár-

gyalások alapját képezi, melyekben (ugyanezen hírlap szerint) remélhetőleg meg fog találni az ügy minden érdeket kielégítő megoldása.

Habár magunk sem mondunk le a reményről, hogy ezen ügy minden **jogos érdeket** kielégítőleg fog megoldani, mégis szélesebb körben fel akarjuk a figyelmet hívni az ev. ref. egyház 1881—82-ben Debreczenben tartott országos zsinatának következő eseményeire, melyek a jelen kérdéssel elvi kapcsolatba hozhatók.

Megerősítés végett Ő Felségéhez 1881. nov. 24. felterjesztett egyházi törvényeinkben ugyanis a *tanúzási és eskükényszer* befoldaltatott; de az 1882. aug. 7. miniszteri leirat a vonatkozó szakaszt egészen kihagyandónak jelölte ki. A tanúzási és eskükényszert: „**Ő Felsége nem tartotta elfogadhatónak, mert ily kényszer az egyházi házassági bíróságokra nézve sem áll fenn.** Az egyházi házassági bíróságok, ha a megidézett tanú nem jelenik meg, vagy ha a vallomástételt és esküt megtagadja, a *rendes polgári bíróságokat keresik meg* a tanúk kihallgatása végett. Az ellen azonban nem tétetett észrevétel, hogy a tanú, a ki *önként* megjelenik, *önként vallomást tesz* és késznek nyilatkozik az eskü letételére: kihallgattassék és megeskettessék“. A miniszteri leirat szavai ezek, a melyekből egyúttal kitűnik az is, hogy midőn némelyek a róm. kath. egyházi bíróságok előtt való tanúzásra vonatkozólag „a régi szabályokat“ kívánják életbe léptetni, az *élő gyakorlat félretételével* kánonjoguk elavult s országos törvényeink által soha sem támogatott, el nem fogadott perversiv intézkedéseit szeretnék felgalvanizálni!

Midőn tehát a hatályon kívül helyezettnek hirdetett aug. 18-iki miniszteri rendeletben az mondatik ki, hogy „az egyházi bíróságok a megidézett, de meg nem jelent tanúk ellenében kényszereszközöket úgy sem alkalmazhatnak“, — egy szóval sem mondatik más, mint a hazai ev. ref. egyház országos zsinata előtt **a Felsőg nevében tett azon nyilatkozatban**, hogy „**Ő Felsége a tanúzási és eskükényszert nem tartja elfogadhatónak, mert ily kényszer az egyházi házassági bíróságokra nézve sem áll fenn.**“

S mit tett a hazai ev. ref. egyház törvényhozó testülete ezen legfelsőbb kijelentés után. Azt, hogy egyházi törvényeinek 275. §-ába ezen rendelkezést iktatta be: „a kik meg nem jelennének és esküt tenni vonakodnának, azoknak kihallgattatása és megeskettetése iránt a *potgári hatóság kerestessék meg*“.

Higyjük, hogy a kath. clerus hasonló loyaltással fogadja az államhatalomnak velök szemben követendő, bizonyára *megfelelő* intézkedéseit. Mert oly bábeli zavart, hogy a prot. egyházi bíróságok, vonakodás esetén még saját egyházuk tagjainak kihallgatása és megeskettetése iránt is az állami bíróságok elé legyenek kénytelenek járulni, a *tisztán kath. papi bíróságok* pedig akár tömege-

sen maguk elé rendelhessék a prot. egyház tagjait, sőt végeredményében tekintve a kérdést: hogy *egy tisztán kath. papi bíróság akár püspökünket is maga elé idézhesse, kihallgathassa, megeskethesse*, ha reá, mint tanúra történik hivatkozás, — no már ilyen jogállapotokat a hazai prot. egyház közjogi helyzetének szemmel tartása mellett gondolni sem tudok, mert hiszen ez egyértelmű lenne annak beismerésével, hogy a mai magyar állam nem a „*szabad egyház a szabad államban*“ magasztos eszménye felé evez, *hanem egy hitfelekezeti szolgálójává alacsonyult.*

Dr. Kovács Sándor.

Egy nagyfontosságú javaslat.

IV.

Egyházmegyénk ugoesai részét illetőleg mindenekelőtt megjegyezzük, hogy az adatok összeállításánál a legnagyobb pontosságot és szigorúságot követtük; nevezetesen az állami adó összegét az illetékes községi előljáróságok által összes híveink egyenkint kimutatott egyenes adójának végösszegéül vettük be, a mint azok a B) tabellában 1887. évre a föld, ház, személyes kereseti és jövedelmi pótdadó, tehát az összes egyenes adó végösszegéül előírtak. E tekintetben csupán hivatalosan kiállított s teljes hitelességű okmányokat használtunk alapul.

A lelkészi és tanítói fizetéseknél a jelenleg érvényben levő megerősített díjleveleket számítottuk át pénzértékre. Az átszámítás módjára nézve követtük az egyházmegyei ismeretes határozatot, — a mely a classificatio behozatalakor fixiroztatott, azon egyetlen eltéréssel, miszerint a búza árát különként az évek óta alacsony árak folytán 7 frt helyett 5 frtra számítottuk, a mely összeg, tekintve a búzának rossz minőségét, még az idejéig valamivel magasabb áraknak is teljesen megfelel. Ezek szerint az átszámításnál vétetett búza köble 5 frt, tengeri köble 4 frt, papi szekér széna 4 frt, 17 liter bor 1 frt, egy öl fa 4 frt, egy papi szekér fa 1 frt, gabona köble 4 frt, egy hold föld és kaszáló az egyház tagjai által művelve 6 frt, különben 3 frt. A tandíjat és legeltetési jog értékét beszámítottuk, — lakást és palástdíjat nem. Ezek szerint, azt hisszük, teljesen igazságos és minden túlzástól ment átszámítás volt mindkét irányban és az a tényleges helyzetnek teljesen megfelel.

A domesztika-kivetésnél az 1887-iki adatokat tettük alapul.

Az egyházi szolgálmányok alatt csupán azon fizetéseket, szolgálatokat és teljesítményeket vettük számításba, a melyeket a hívek a lelkészi és tanítói rendes fizetésén, illetőleg az azok részére teljesített fizetéseken, szolgálatokon és teljesítményeken túl az egyház érdekében teljesítettek, az 1887. év folyamán. Ezen összegek részint készpénzben, részint ígás és kézi napszámban teljesítettek, vagy direkt az egyház munkálatainál, vagy az egyház további szükségeinek fedezése céljából jövedelemszerzés végett vállalt munkánál. Ezen kimutatások is, az összes híveknél személy szerint kimutatattak, úgy hogy egymás mellett képesek voltunk látni teljesen hiteles alakban mindazon összeget, a melyet minden egyes hívünk az állami egyenes adóba, lelkészének, tanítójának, a domesztika-

kába és még ezenfelül az egyház érdekében fizet, vagy teljesít minden egyes egyházunkban.

A következő rovatban a tőkejövedelem alatt értjük azon összeget, a melyet vagy az egyház külön tőkénének kamata ad, vagy legtöbb esetben az egyház birtokában levő föld jövedelmez, tehát mindazon összeget, a melyet a hívek nem kivétel vagy szolgálmányok által fedeznek évről-évre.

Igy marad fent azon összeg, melyet az egyháztagok fizetnek az egyház fentartására évről-évre, a mely az ő összes évi egyházi tervöknek megfelel. A felosztás mind az állami, mind az egyházi adónál a lélekszám aránya szerint történt.

A mi már a többi rovatokat illeti, azok a jelen helyzetnek felelnek meg. Csupán annyit kell mégis megjegyeznünk, hogy a tőkepenzek egy része különös rendeltetéssel bír, másik része pedig az absolut uralomból származott kényszerkölesön maradványa, a magtárak pedig teherkönnyítés céljából alapítottak, s idővel némi könnyítés eszközölthetnek is általok, jelen állapotokban azonban nagy részben ismét csak az egyház tagjainak terhet képezik s több helyütt teljesen rendetlen állapotban vannak.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy az adósságok közt sok a sürgős természetű s különösen állami adó; hogy a mult évi gondnoki számadások alapján bejegyzett bevételek és kiadások összegében gyakran bent értetnek mult évi tőketermészetű befizetések is; s végül, hogy a lelkési fizetés minimumául 600, a tanítói fizetés minimumául 300 frtot vettünk fel, s az ezekkel szemben mutatkozó hiány van kitüntetve táblázatunkban.

Végül meg kell említenünk azt is, hogy úgy ezen hiány fedezésénél, mint az építkezési szükséglet megállapításánál gondosan szemügyre vettük az egyház erejét, képességét, buzgóságát, s azon összegek, a melyeket mint az egyház önerején nem viselhetőket jelzünk, csakugyan olyanok, a melyeket lelkiismeretes meggyőződésünk szerint nemcsak nem viselhet tényleg az egyház, de a melyeknek viselésére, szemben a tényleg viselt óriási megterheléssel, még akkor sem volna tanácsos szorítani, ha arra egyáltalában volna lehetőség.

Közli

Papp József.

(Vége köv.)

Két nyilatkozat.

I.

Dissimulans.

Ha — ö — e lap egyik közelebbi számában „Önvédelem“ című cikkében ismételtén föl nem hív is, hogy e címül használt szónak „urát adjam“, — és mutassam ki, miért tartom őt „amaz újmódi betegségben — a képmutatásban — leledzőnek“ : látva tévedéseit és balértelmezését, haladék nélkül nyilatkozni önmagam iránti kötelességnek ismertem volna azért, hogy téves nézete és fölfogása — rovásomra — hódítást ne tessen; bár azok előtt, kik a latin nyelv ismeretébe mélyebben behatoltak, annak subtilitását is értik és tudják, igazolásra szükségem nincsen; — azok engemet fölmentenek.

„Simulamus quod scimus nec habemus; dissimulamus quod scimus et habemus“, így hangzik a latin subtilitás egyik törvénye. E szerint, ki valamit nem tud és mégis kérkedik, mintha tudná, ki valami olyannal dicsekedik,

mit nem bír: az *simulans*; — ki pedig titkolja azt, mit tud és mit bír: az *dissimulans*. S én e szót, eme subtilis értelemben használtam legjobb tudomásom szerint, tiszta, őszinte érzettel, sértő szándék nélkül. S azt vélelmezem most is, hogy — ö —, midőn a modern nyelv elsajátítása ellen panaszol s ettől irtózni látszik, titkolja azt, mit tud = dissimulál. Mert bárki legyen ön tisztársam, nem hihetem, hogy e nyelvek egyikét vagy másikat ne bírja. S ha megezáfolni akar, legyen bátorsága magát megnevezni. Hogy pedig „stylusom vastagabb végét“ nem használom, sérteni senkit nem akarok, bizonyosságom lehet a t. szerkesztő úr, kit ezikkem felküldésekor tisztelettel fölkrtem volt, hogy ha tárgyilagosságra törekvésem daczára mégis valami, ezzel ellenkező szó vagy mondat maradt volna — véletlenül — cikkemben, azt törölni és helyettesíteni szíveskedjék.

Hogy a dissimulans szó értelmét valaki úgy elmagyarázhassa s annak oly jelentést adhasson, melyet a latin nyelv törvényei mellett adni nem lehet, melyet annak — ö — tulajdonít, azt gondolni s föltételezni sohasem mertem volna. És ha — ö — a dolog mélyére hatol, — mit tennie kellett volna, mielőtt kifakadásának szabad folyást enged, — mily könnyen megnyugtathatja magát, megtalálja a szó igaz és félremagyarázhatlan értelmét; és nem lesz oka, hogy oly jelzőket keressen s találjon föl s alkalmazzon magára, miket én ugyan reá gondolatomban sem alkalmaztam, s hogy oly módon expectorálja magát, mik a legmagasabb fokú fölgerjedésről tesznek bizonyosságot, s nekem — ki méltatlanul leczkértetem — fájdalmasok. Mindezek nem történnek, ha — ö — a szó igaz értelmét tudja.

Ép ezért expectoratióit érintetlenül hagyom, s ha majd ellenem való haragja leszáll és nyugodtan bírál és ítél: nem fog két rendbeli nyilatkozatom között oly nagy ellenkezést találni. A neheztelt „idétlen“ kifejezést, mi ezikkeimből kivethető, „időelőtti“ értelemben használtam és vissza nem vehetem; az „indokolatlan“ mivolt pedig viszonyainkban találja magyarázatát.

Makó, 1888. nov. 6.

Szóllósi Antal,
ev. reform. lelkész.

Ezzel a nt. Sz. A. és — ö — urak közötti vitát beszüntetem hasábjainkon. Szerk.

II.

Rövid válasz a „Heves beavatkozás“ cz. cikk írójának.

Nem épen új dolog ugyan, de e lapok érdemes olvasói bizonyára emlékezni fognak reá, hogy három hónappal ez előtt, vagyis a „Debreczeni Protestáns Lap“ ez évi 29-ik számában, — ö — alájegyzéssel egy a családkönyvek előnyeit hangsúlyozó s homlokán „Néhány szó a családkönyvek kérdéséhez“ című cikkre felirattal bíró válasz jelent volt meg.

Ebben a válaszban, nevezetesen pedig hivatolt hirlapi szám 242-ik oldal 2-ik hasábján a többek között szóról-szóra ez olvasható: „El kell ismernem, mikép annak idejében szükség volt arra, hogy az anyakönyvek vezetése a lelkészekre bízassék. De ez a szükség már réges-régen megszűnt s az állam nagyon sok olyan képesített egyénnel rendelkezhetnék napjainkban, kiket e munkálat teljesítésével nyugodtsággal megbízhatna. S ez az idő, — mint fenlebb érintém, — nem is lehet valami távol“. Fentebb

pedig érinti vala —ő— ezt a kérdést illetésképen: „az anyakönyveknek az egyházak által való vezetését jognak tartom s az volna a szerencsétlenség, ha e kötelesség teljesítésétől valaha megfosztatnánk“. *„Pedig az idő, melyben ez megtörténni fog, ha az idők jeleit jól mérlegelem, nincsen s nem lehet valami távol“.*

—ő— ezikkének ez általam idézett része az, melyre én a „Debr. Prot. Lap“ 31-ik számában „Anyakönyveink és az államhatalom“ felírat alatt válaszoltam.

Micsoda rejtett gondolatai lehetnek —ő— nek; vagy hogy ezen idéztem sorok concipiálása alkalmával a „publicopoliticus“ írók közül melyiknek „a befolyása alatt állott“? — azt én, mint a szíveket vizsgálni képtelen ember, természetesen nem tudhattam; nekem csupán az írott betűk s a szememmel látottakból lehetett kombinálni s válaszoltam azokra, nyíltan, őszintén s olyan modorban, mi az érzékenykedésre, annyival inkább a „Heves beavatkozásra“ okot egyáltalában nem adott, nem adhatott már csak azért sem, mert én —ő— ezikke által indíttatva szólaltam ugyan fel, de az ezen két betű alatt rejülő névről, annyival inkább tulajdonosa papi jellegéről még csak sejtelmem sem lévén: a dolog természetéből kifolyólag nekem ez egyszer még azon esetben is tárgyilagosságnak kell vala maradnom, ha talán különben Szöllősi Antallal személyeskedni kedvem és okom lett volna. Megvallom, gondolatom az volt, hogy az —ő— köpenyge alatt valamelyik laikus írástudó atyánkfia lappang. És így utólagosan véve a dolgot, mindenesetre sajnálom, hogy —ő— „az incognitó előnyéről“ lemondott; jobb szerettem volna, ha továbbra is az ismeretlen —ő—-vel állok szemközt; így már az én kezem nagyon meg van kötve azon pietás érzetében, melylyel „egy 60 éven jóval túl levő“, tapasztalatokban s érdemekben megöszült lelkészársam személye iránt viseltetem.

Hagyom tehát az általa elébem dobott fegyvereket pihenni, — pedig azokat én is meg tudnám ám suhogtatni; s csupán azért, mert „amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica Veritas“ — a nélkül, hogy az épen most említett pietás érzelmeit csak távolról is gyöngédtelenül érinteni akarnám; vagy az —ő— ezikkeiben előforduló ellenmondások, esodálatra méltó exegézikai félremagyarázások mutogatásában kedvemet találnám, — veszek magamnak bátorságot a következő tények egyszerű konstatálására:

a) Fent idézett szavainak tanúbizonysága szerint —ő— nemcsak elismeri, de nyíltan hirdeti, hogy az anyakönyvek vezetésénél a lelkészekre többé szükség nincs s közel az idő, midőn ezen kötelesség teljesítése alól felmentetünk. Hogy vajjon ebben az állításban foglaltatik-e fenyegetés, vagy nem; hogy továbbá miképen hangzik ez egy lelképásztor szájából s mennyiben védi ezzel egyházát a maga igazaiban és jogaiiban...? annak megítélését én is az elfogulatlan olvasóra bízom.

b) —ő—-vel szemben hangsúlyozott ama meggyőződésemben, hogy az anyakönyvek állami közegek által való vezethetésének a kérdése egyáltalában nem olyan könnyű dolog, mint azt —ő— hinni látszik, — Szöllősi Antal sem ingatván meg: előbbi cikkemben kifejtett nézeteimet most is fentartom s ismétlem, hogy az anyakönyvek vezethetése s használásához a régiebb anyakönyvi kötetek is okvetetlenül megkívántatnak, ezek pedig az egyházaknak örök tulajdonát képezik.

Mindez azonban nem azt teszi s nem is mondtam én azt

absolute, hogy az államhatalom, ha csakugyan akarja, el ne vehetné tőlünk azokat az anyakönyveket. Óh dehogy nem! akár utolsó darab papirját is levéltárunknak! Kellő kárpótlást ad; mi jogainkról lemondunk s „volenti non fit injuria“. Vagy van az elvételek még egy más módja is; a mely t. i. az erőre és hatalomra támaszkodik s a melyet igen jól ismerünk már abból az időből, midőn lelkészeinktől saját írott munkáink is elkoboztatnak. Hanem épen ez a mód az, mit én a jogok védelmére alakult államról „ma már“ feltételezni sem tudok s ezen meggyőződésemet reveláltam akkor, midőn a potsdami parasztra s II. Frigyesre hívatkoztam.

S ezzel elmondottam azt, a mit e kérdés dologi oldalára nézve fontosnak tartok; le is tenném a tollat, ha többször említett s tiszteletre méltó ellenfelem „Heves beavatkozásában“ egy olyan súlyos vádat nem dobott volna felém, melyet elhallgatni magam iránti bűnök tartanék. Értem azt a vádat, hol „a képzelt erőszak ellen használandó védelmi eszközökről szól“. Fentebb említém, hogy —ő— logikai következetessége s stylistikájának minéműségéről szólni nem fogok. Hiszen ez úgyszemélyeskedésre vezetne. Ezen ígéreteket most is megtartom; de legyen szabad kifejezést adni azon meggyőződésemnek, hogy Nagytiszteletűségedet ama sajnós feltevésében határozottan az úgynevezett „Tendenz-Kritik“ elvei vezérelték. Hiszen az én logikám ott, a milyen egyszerű, ép olyan világos. *Az államnak a tulajdonjogot megsérteni nem szabad; ezen a jogon nyugszik az egész civilizatio; s ha megsértené, példát adna arra, hogy a polgárok se tiszteljék azt; ez pedig anarchizmusra, nihilizmusra, socialdemokratizmusra stb. vezetne.* — Ime láthatja az elfogulatlan olvasó, hogy ezen szavak leírását „higgadt és nyugodt kedélyállapotomban“ sincs okom megbántani s ha az egészben van valami sajnálatra méltó, úgy az csak az lehet, hogy egy lelképásztor „oly valami intentiót vélt a másíknak szavaiból kiolvasni, mit annak mondanía gondolatában sem volt“.

Földes, 1888. okt. 26.

Eröss Lajos,
ev. reform. lelkész.

T á r c z a.

Az amerikai unitáriusok műveleteiről.

(Történeti tanulmány.)

V.

Az unitarizmus a végletekben.

(Folytatás.)

Parker után legmesszebb menő író Frothingham Oktávius, salemi pap (1847-től), végül új-yorki, hivataláról betegeskedése miatt lemondott 1879-ben. A mérsékeltebb részt fenyegető jellegű egyik műve, mely a gyermeki szívben rendíti meg a vallásos érzelmeket, 1864-ben jelent meg „Elbeszélések a patriarchákról“ (2-ik kiadás 1874.), a patriarchák történetét mint költeményrészleteket adja elő képleges bővítésekkel s bővülő nyelven.

Kiadott beszédeinek száma 500, melyek radikál irányban tartvák. A radikál irány feladata: a most uralgó képtelen tanok értelmébe behatolni, a theologiából kizárni minden termé-

szetelleniséget és természetfelettséget, s a rettenetes zsidóságot alól felszabadítani. Mert ez ember nagyobb mint a szombat, mint a papság és a törvény; a vallás a természet megszentelése. Az emberi természet isteni teremtmény, minél szabadabb, annál összhangzóbb és szebb. Az emberiség eredetnek főnökei hatályosabbak az embertelenség papjainál. A tudomány távolba űzi a hitet. „A szellem ellenállhatatlan kegyelmével, mozog, az emberiségben mutatja ki lételet, elsepri a katolikus és protestáns keresztyénség intézményeit, mint sas, mely a galambot túlszárnyalja“. Ily tartalmú beszédekkel („A természet új vallása“ 1864.) táplálta a Harvard egyetem hittanhallgatóit. „A vallás könyve a gyermekek számára“ (3. kiadás 1876.), „Az új hit szelleme“ (1877.), „Az emelkedő és hanyatló hit“ (1878.), „A jövő látományai“ (1879.) — és egyéb műveivel elhagyja a multat és jelent s a jövő képzelt vallása felé fordul. Frothingham a hitetleneket kiáltja ki haladónak, ő csak egyféle hitetlenségtől fél, „nem hinni az emberi lélek eredeti tehetségébe, ez bűn Isten előtt; nem hinni az emberi ész képességébe, hogy az meg ne tudná különböztetni az igazságot a tévelytől akár a szent, akár a világi tudományok terén. Azok a hitetlenek, a kik tagadják az idősebb írás (Bellows is ezt hangoztatta) teljes ihletését, melyet Isten újja írt az emberi szívbe; azok, a kik elhalmozzák eszöket az elavult hagyományok tömegével; a legpontosabb ragaszkodás a betűhöz, gyakorlatilag nem hívés a szellemben... ímé ez a hitetlenség!“ E beszédben az összes fennálló ker. egyház tagjai vannak a hitetlenséggel bélyegezve, a véglet anathemája ez, a ker. vallás minden tényleges igazságainak hadizenés, az ész cultusához, a szellem imadásához fordulás, — ímé a véglet!

De szerencsére az egység-hívő vallásközönségnek, még mindig vannak mérsékelt álláspontúak, channingisták, ilyenek közé számíthatók: Livermore Abiel, új-yorki paps a meadvillei theol. seminarium elnöke; Collier Róbert, bostoni pap, felolvasó és író; Everett Károly, a theologia dékánja a Harvard-kollégiomban; Huidkoper Frigyes, egyháztörténelem tanára Meadvilleben; Peabody András, egyetemi hitszónok (1860. óta) a Harvard-kollégiomban s az erkölestan tanára, „Keresztyén vígasztalása“ 6 kiadást ért; és a közül tisztelt Abbot Esdrás, a Harvard egyetem könyvtárnoka, az új-szövetségi szövegírást terén az amerikaiak Tischendorffja. Maguk is kezdik belátni, hogy a szabad vizsgálódás csak eszköz, de nem cél és alap. Tayler Jakab János († 1869.) londoni unitárius hittanár bevallá, hogy „a szabad vizsgálódás soha sem lehet magában sem egyházi község köteleke, sem vallásos élet forrása, erre törekedve s mint végcélra erre alapítva, a szabad vizsgálódás csak gyengeségre és szétmállásra s a felelősség nélküli önkény tusáiba vezethet“. (Révész: Figyelmező, 1873. 62. l.). Méltán komoly szavak ezek! De ily kivételes nyilatkozat meg nem változtathatja főelvöket, a határtalan rationalismust, mely elv ugyan és nem dogma, de azért minden dogmán érvényesítették; s épen nem tartotta vissza az erdélyi Si mén Domokos tanárt († 1878.), hogy az „Evangeliumi csodák“-nak hadat izenjen (1875-ben) „a trivialis rationalismus alantas térein és szűk látkörében mozgó művében.“ Pedig Tayler nagy tekintély volt egykoron az erdélyi hitfelek előtt.

A véglet, mint valami ragály átesapott Amerikából az európai angol hitrokonokra is. Ugyanis Greg R. W. „A keresztyénség hitvallása“ (London, 1863.) művében — ne feledjük a kor hatását, Parker jósolá, hogy az Amerikába átülte-

tett irodalmi Parker élni fog s bevégzi művét — elpártolt az ó unitárius nézetektől, visszaveté a szentírás ihletését, tekintélyét, Krisztus feltámadását, az evangéliumi történetek megbízhatóságát s az Isten személyisége helyett a pantheistikus felfogást kegyelte; s midőn bátyja Greg Sámuel ez újítás ellen hatalmas tiltakozását felemelte: — — az angol jelenkori unitáriusok feje, oraculum Martineau Jakab, 78 éves agg létére nem a mérsékeltébb idősb, hanem a fiatalabb Greg mellett emelte fel szava súlyát („The nineteenth century“ 1883. februári szám). E vita érdekes ránk nézve is, mert bepillantani enged az unitárius mai dogmatika egyik legfontosabb kérdésébe, s commentárt szolgáltat az egység-hívők hitiratai értésébe. Az ifjabb Greg a jövő élet mellett szóló érveket értéknélkülieknek nyilvánítja, csak mint intuitio (benső szemlélet) eredményéhez, azaz képzeményhez ragaszkodék ahhoz. Martineau, a 40 évet leszolgált hittanár üdvözli Greget, a ki az orthodoxok szerint hátrál, de a parkeristák szerint előrenyomul és kimondja, hogy a Krisztus nem támadott fel, de még sem találja természetellenesnek annak hívését; nagy tévedés feltenni (mondja Martineau), hogy Krisztus feltámadott volna, de szinte nagy tévedés állítani, hogy a Krisztus fel nem támadása valami fontossággal bírna. (Blaikie: Catholic Presbyterian, 1883. márczius. 214. lap.).

B) De pillantsunk be a testületi működés közös nyilatkozataiba is, hol a közszellem és irány mint többség jelenik meg. A ker. ifjak vallásos szelleme ápolása végett a virágzó evangéliumi protestáns egyházak intézményeket létesítettek. Ezt a módot megragadták az amerikai unitáriusok is, s megalakíták 1851-ben „Az ifjak keresztyén egyletét Bostonban. Ez egylet első évi közgyűlésén, összefogva a svedenborgiánusokkal és universálistákkal, hatalmas voltak érzékítésére nagyobb szerű támadó fellépést tettek; ifjúi hévvel szellőztették és hangoztatták az önteltségtől duzzadó szölamokat s röpké eszméket. A gyűlésen egybejöttek magukat a keresztyén egyház szabadelvű és haladó ágazatának nyilvánították, s a keresztyénség magasabb mint a képének, „mely nem engedi magát semmi dogma, semmi hitvallás által békóba veretni“. Továbbá: „mi nem váltunk el orthodox testvéreinktől (értvén a hitvallásos protestánsokat), a mi keretünkbe foglaljuk őket, mi készek vagyunk mindig befogadni és üdvözölni őket“. (Mily kegyesek!) „Mi vesszük észre, mit követel a kor s milyen lesz a jövő; mi tisztábban látunk, mint ők. (Szép szerénység!) Mi látjuk, miért nincs nekik igazuk, ők nem láthatják be, miért van nekünk igazunk — az ő céljok az ó hit megújítása“. Így beszéltek rólunk és magukról.

Egyik szónok (Mayo tudor) mondá: „A való az, hogy az evangéliumi protestáns egyház ugyanazon idült családásban szenved, mint ellenfele a római catholicismus: nem tud képezni oly egyesületet, mely minden keresztyént magába ölelne; a mennyiben szövetkeznek, az abból áll, hogy néhány felekezet mintegy összeesküszik erővel lefoglalni a mennyországot, egyedáruskodni annak jogaival a jelen és jövő életben“. Továbbá „A biblia tekintélye ellen mi az ész tekintélyét állítjuk, ez az Isten régibb írása, az égi és örök Atyának ihletett gyermeke — — az észbe nem bízókat találták fel a csalatkozhatlan egyházat, a csalatkozhatlan írást s ezekbe helyezik mentő horgonyaikat“.

Parker hatása nyomán némi fényt kapva, s magukat a szellem magaslatán érző egység-hívők erejüket egyesítendők, nemzeti összejövetelt (national Convention) tartottak

Uj-Yorkban (hol 4 gyülekezetök van) 1865. ápril 5-kén. Ez volt legfontosabb újabkori eseményök. Massachusetts állam kormányzója Andrew elnökölt, 600 pap és világi volt jelen 190 gyülekezet képviselőiben. Itt határozták el az ezután évenként megtartandó „nemzeti értekezleteket“.

A nemzeti nagy összejövetelen egy közös hitvallásféle elfogadása czéloztatott. Low A. Leis terjeszté a javaslatot, azzal indokolván: „társas és hatályos működés csakis bizonyos vezérlő tantételekben megegyezéssel várható“. Ez indokból következő öt pontú hitvallást indítványozott: 1. Hit a szentírásba, hogy az az Isten kijelentését tartalmazza. 2. Hit az egy Istenbe, az Atyába. 3. Hit az egy Ur Jézus Krisztusba, Megváltónkba, Isten fiába, Isten különösen választott követébe és nemünk képviselőjébe, a ki természetfeletti hatalommal lett felruházva, és így isteni tekintéllyel igazgatja buzgó és tisztelő hitét mindazoknak, a kik a keresztyén nevet elfogadják. 4. Hit a Szentlélekbe, a vigasztalóba. 5. Hit a bűnök megbocsátásába, a halottak feltámadásába és az örök életbe.

Low úgy terjeszté a hitdomot elő, mint az unitáriusok által eddig vallott alaptanokat, ilyenek elfogadása által nyerhetnek a keresztyén világban jogos helyet s azzal történelmi kapcsolatot. Ez volt az unitáriusok orthodox pártjának hitprogramja.

De ezen mérsékelt és sovány hitvallásféle, mely az elődök hitösszletét foglalta be s mely alapon néha és néhol keresztyén és protestáns színezetet akartak szerezni, — elbukott. Az összejövetel visszaütöztette, győzött a Parker szelleme, az amerikai egység hívők legesalatközhatlanabb jellemvonása, mit a találó „indeterminatenség (= meg — nem — határozhatóság) szóval szoktak az Óceánon túl kifejezni. Győzött Ellis György hittanár, az egység hívők legtekintélyesebb szemléinek szerkesztője, azon igaz nyilatkozata, hogy „az unitarizmus laza, határozatlan ügy elemeiben, mint alakzataiban“. Elavult dologgá lett ma már beszélni unitárius kátéről, hitvallásról, tani egységről (kivéve a tagadásbeli egyezést) és biztos tanalapról! A rackovi káté lejárt, az csak a régi symbolika egy múmiája. Kár volt az angol kormányának 1614-ben a Moscovius által tett latin fordítást bakó által elégettetni, most maguk az utódok vetik azt félre. Szegény Biddle János († 1662), ki először alakítál egység hívő gyülekezetet Gloucesterben, s készítél a rackovi után kis kátét, hiába ültél ezért 16 hónapig börtönben, hiába szenvedtél 3 évi száműzetést a Sorlingues szigeteken, hiába haltál el utóljára is börtönben: a mai büszke utódok elévülteknek tartják védművedet, mert imé Parker kartársa Putnam György, szerkesztő, egy unitárius pap felavatásakor őszinte egyenességgel megmondá: „Nincs más felekezet, melynél oly lehetetlen volna megjelölni, hol kezdődik és hol végződik, mint épen az unitárius felekezet. Nekünk nincsenek oly közösnek elismert elveink, melyeknél fogva valaki, ha közénk áll, higgyen vagy tagadjon bármit, kebelünkben kizárható volna!“ Imé a végletek egyike! Szervezett, szilárd alapon álló egyház fogódzhatik-e ily ruganyos társulattal??

Az 1869-iki júliusban Bostonban tartott Nemzeti Értekezleten újra felvetették az indítvány: fogadtatnék el valami hitvallás, mert különben az egész unitárius felekezet szét fog bomlani. Jellemző, hogy a többség elvetette ez indítványt, és pedig épen megfordított indokkal, t. i. „épen akkor fogna szétbomlani, ha valami hitvallást fogadna el, mert az unitarizmus előnye abban áll, hogy nincs hit-

vallása“. E szerint lényege nem egyéb, mint minden pozitív hit tagadása. (Révész: Figyelmező. 1870. 616. l.). Az indítvány ellenzője épen a mérsékelt párt vezére Bellows hitszónok volt. Ő ellenében Hepworth hitszónok azt vitatta, hogy pozitív vallás nélkül az unitarizmusnak el kell buknia. De a többség meglegedett azon értelmezéssel, elég ha a tagoknak valami vallása van, csak kiki azt értse a vallás alatt, a mi neki tetszik. Ilyen keresztyén egyház (mert magokat annak vitatják erővel) a történelem adatai szerint soha nem létezett, mert még a legveszedelmesebb szakadároknak is voltak hittételei.

Az évi gyűléseket, eszmecseréket, bár hanyatló eredménynyel, azóta folytatják, sőt Hale elnökle alatt 1882-ben az „amerikai egyházak nemzeti unitárius zsinatjának“ kezdték czímezni azokat.

Az egység hívők bibliai alapot nélkülöző, önkényes s üdvtelen végletekbe irányuló tanrendszerét méltán elítélik az erőshitű reformátusok. Hodge Sándor hittudor, a református dogmatika tanára a híres princetoni theologiai fakultásban, egyenesen „unitárius eretnokségnek“ tartja az amerikai unitarizmust, és ottani keletkezését néhány congregationalista egyház hitbeli elfajulásának (degeneratio). Szerinte a régi socinianismus 3 fokozaton ment át, u. m. Priestley érzéki bölésészetre alapította, Channing a lelki elemek bővebb felvételét kísértette meg, Martineau, Cousin bölésészete nyomán, a vallásos eszmék történelmi fejlődését vezette be. Sőt Hodge Sándor egyenesen kimondja: az üdvre nézve lényeges a szentháromság tana, ezenkívül minden más felfogása az istenségnek hamis Istent tár az elme és lelkiismeret elé, tehát árulás nélkül kölcsönös türesem nem állhat, . . . mert történelmi tény, hogy ha valamely egyházban a szentháromság tana elhomályosult vagy mellőzöttet, ott az evangéliom minden más jellemző tana is enyészetnek indult. („Outlines of Theology. New-York. 1878. 103., 198. és 199. ll.“). Hodge e közkézen forgó hittana welsh, mai görög és hindostani nyelvekre is lefordítottatott.

Balogh Ferencz.

Közügyeink.

Egy adat az esztári lelkészjelöléshez.

Az egyházkerületi jegyzőkönyvekben böngészgetvén, azokban a napokban oly érdekes s az esztári jelölés és választáshoz hasonló esetet találtam, melyre — a minden igaz ok nélkül oly nagy port vert esztári papjelölés ügyénél — e lap olvasó közönsége előtt hivatkozni s azt felmutatni jónak láttam.

Jónak láttam pedig azért, mert e lapok 41-dik számában, az előbbi számban megjelent esztári örömhangozatra egy — a betű alá rejtőzött, de ismerni vélt egyén, valódi luciferi kárörömmel büszkén hirdeti, miszerint lesz még az másképp is, t. i. az a választási öröm biztosan siralomra fordul; megleckézteti a jelölő bizottságot is, a miért Biber József kérvényét, mint illetéktelent vissza nem útasította s jelölésével egy virágzó egyház békéjét és nyugalmit felzavarja (de nem a bizottság ám!), — megleckézteti B. Józsefet is, hogy pályázatát „az esztári lelkész állomásra beadni elég bátor volt“ s önhittségének teljes érzetében azt mondja: „pedig ma még,

a mikor egyházkerületünkben semmi biztos útmutató az osztályzatok eldöntésében nincs, semmi sem természetesebb, mint felütni azon egyházkerületek gyűlésének jegyzőkönyveit, melyek előtt az illető vizsgáit tette, ha neve a körözöttek között mindkét vizsgáról feltalálható, jogosult; ha nem . . . . . csak 5 éves káplán korában lesz az.

Hát — a-nak fentebb teljes önhittséggel elmondott szavai megzafolására s a jelölő bizottság helyes úton való járására találtam adatot a jegyzőkönyvekben.

Ugyanis J. S. lelkész úr, 1882. május 1. és 2. letette az első vizsgát s mint a jegyzőkönyv 17-ik száma mutatja, neve a körözöttek közt nem található. 1883. ápr. 24—25-kén leteszi a 2-dik vizsgát s már itt a 21. jegyzőkönyvi szám szerint neve köröztetik. Az 1885-dik évben üresedésbe jön a földesi és szováthi lelkészi hivatal, — mindkét egyház II-od osztályú, — s J. S. úr, ki még akkor szintén 3 éves káplán volt, igen helyesen „elég bátor volt“ pályázatát mindkét helyre benyújtani. Az illető egyházmegyei jelölő bizottság még helyesebben nemcsak el nem útasította J. S. urat, nemcsak azt nem parancsolta neki, hogy várákozzék 5 évig, vagyis 1887-ig: hanem a törvény helyesen és mélyen jól felfogott szelleme értelmében mindkét helyre kijelölte s ugyanazon évben, vagyis 1885-ben megválasztván, az illető nt. esperes úr által megerősített s e lapok szerkesztője is „a szép választás feletti örömeinek kifejezést adott“.

Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy abban az illető egyházmegyében is teljesen ismerik és tisztelik a törvényt az intézők s nem hagyják magukat törvénytelenre „kierősza koltatni“.

Most következnek, hogy a fentebbiekből vonjam le a tanúságot, — mivel azonban ezt mindenki megteheti s a meg nem erősítés valódi okát megtalálhatja, — most még elhallgatom.

Gyulai László.

A fentebb olvashatókban czikkíró az esztári jelölés és választáshoz hasonló esetet vélvén az egyházkerületi jegyzőkönyvek lapjain feltalálni, ez által az esztári jelölés és választás törvényes voltát látja bebizonyítottnak. Azonban noha J. S. úr az egyházkerületi jegyzőkönyvek szerint, első vizsgája letétele alkalmával nem köröztetett is a kitűnők között, megválasztását nem lehet a Biber J. megválasztásával egyenlőnek tekinteni, mert jelöltetése ellen óvás nem tétetett, hogy miért, azt kétségtelenül indokolni tudja azon egyházmegye lelkészjelölő bizottsága, mely őt mind a szováti, mind a földesi állomásokra jogosítottnak ítélte. Különben az ügy mibenléte felől tájékoztatást nyújthat azon körülmény, hogy még 1885-ben a lelkészjelölő bizottságok előtt az általános osztályzatokra vonatkozólag semmi útba igazító egyházkerületi útasítás nem volt, s így inkább járhatott el saját belátása szerint, mint most, midőn — az 1887. május 9—13. napjain tartott egyházkerületi közgyűlés 82. számú határozatának 10. §-a szerint megállapítván, hogy általános osztályzat is adatik, jeles, jó vagy kielégítő eredménnyel, s jelesnek (ezelőtt kitűnő) tekintendő az is, ki legfeljebb egy jó osztályzatot kapott stb. — be van zárva annak az útja, hogy a lelkészjelölő bizottságok saját tetszésük szerint járjanak el, annyival inkább, mert az általános osztályozásnak eme neme van fentartva, ugyanazon számú egyházkerületi határozat 29. §-a szerint a lelkészképesítő vizs-

gákra nézve is. De ha nem volna is meghozva eme határozat, természetes következtetés szerint a többség határozata s ha az első bizonyítvány 8 szóbeli tárgya közül van 2, 3 jó kalkuláció is a kitűnők mellett, inkább vehető az általános kitűnőnek, — kitűnő levén a többség, — mintha valakinek 2-ik bizonyítványában a 4 szóbeli tantárgy közül 2 kitűnő, 2 jeles, mint az, a mint e lapokban annak idején olvasható volt, a Biber úr 2-ik bizonyítványában vagy, mert ha kettő áll kettő ellen, ott ugyan többséget felfedezni a legjobb akarat mellett is képtelenség. Azon felfogás, hogy a két bizonyítvány kalkulációi összeadandók, s az így nyert többség adja meg az általános osztályzatot, míg egyfelől ellenkezik a fent hivatolt határozat szellemével, addig másfelől olyan különös eredményre is vezethetne, hogy valaki kitűnőnek volna tekintendő oly esetben is, ha 2-ik bizonyítványában egyetlen ily kalkulációja nincs, s ezt, azt hiszem, még az esztári választást minden áron törvényesnek feltüntetni akaró törvénytárgyozók sem helyeselnék.

S eltekintve már mindezekről, megengedve — ha a czikkíró úrnak épen úgy tetszik — azt is, hogy J. S. úr Szovátra történt megválasztása teljesen analog a Biber úr megválasztásával, fenmarad a kérdés, hogy vajjon egy egyházmegyei lelkészjelölő bizottság eljárása-e irányadó a lelkészjelölések-nél, vagy pedig az egyházkerület szabályzata?, melynek §-ai között olyat, mely az esztári jelölést szentesitené — feltalálni nem lehet, hiszen ha lehetne, arra kellene a választást védőknek hivatkozniok, s mindjárt elítélné mindenki azt a törvénynek ellenszegülni akaró esperest. De így, midőn minden körülmény az esperes által elfoglalt álláspontnak helyes és törvényes volta mellett bizonyít, még ha százszorta gúnyosabban írunk is az illetők a politikai lapokban, engedje meg a czikkíró, de az igazságnak látszata kétséget kizárólag a választást meg nem erősítő esperes részén vagy.

S nem találja-e azt czikkíró egy kissé különösnek, hogy a választás védői mindazt — ki a törvény megtartása mellett fel meri emelni szavát — eo ipso ellenségnek tartják, s íme most elítélik a választási szabályok érvényben tartása érdekében felszólalni elég merész „a“-t is, holott nem is sejtik, mert nem sejtetik, kinek nevét rejti azon betű. Hát a törvénynek tiszteletben tartása, az a mellett való küzdelem oly nagy bűn a mai időben, hogy ezért az illetők elítélendők?? s vajjon mit gondol czikkíró úr, azon esperes járt-e el kíméletesebben, ki az ügyet maga terjeszti fel elbírálás végett az a felett ítélni hivatott bíróságok elé, vagy azok, kik az esperest meghurcolják, s őt a törvény megtartása miatt minden áron kisebbíteni igyekeznek. Ha az önök részén van az igazság, akkor várjanak nyugodtan, majd megmutatja a következmény, hiszen maga mondja az isteni különös kijelentésben részesült esztári egyházközség egyik tagja, „hogy az igazságon a pokol kapui sem vehetnek diadalmat“; ha pedig magok sem bíznak igazságokban, miért gáncsolják az igazságot kereső s azt eltitkolni nem akaró esperest? Ha oda ítéli a törvénytárgyozók Bibernek az esztári lelkészi állomást s kétségtelenül ki lesz mutatva az esperes eljárásának helytelen volta, még akkor sincs ok arra, hogy ő, mint a törvények őre bántalmaztassék, mert legalább tisztázva lesz ez ügy s jövőre eleje leendő véve minden félreértésnek.

Az igazság melletti küzdelem s nemes harc után az elbukás is szebb, dicsőbb, mint az igazság ellenére, meg nem engedett fegyverek használata mellett kiereszolt győzelem, — ne feledjék ezt el a választást védők, s mint azt egyik fél

teszi, bízzák nyugodtan az ítéletet az arra hívatottak böles belátására. Ezt hozza magával a méltányosság és törvénytisztelet.

Isten s béke velünk!

k . . . n.

Minden szó, avagy megjegyzés nélkül kiadtam volna nt. Gy. L. úr beküldött cikkét, ha ő jónak nem látta volna, hogy abban én reám is reflektáljon. Részint ezért, részint még inkább azon levél hangjáért, a mely mellett cikkét beküldte, szükségesnek tartom arra részéről is néhány megjegyzést tenni. Először azt mondom meg azonlan, hogy az esztári lelkészválasztás ügye iránt igen sokan érdeklődnek s beszélgetnek arról, például velem is. Egy barátom, kit az ügy közvetlenül egyáltalában nem érdekel, szíves levén engem e napokban meglátogatni, megmutattam neki, a fentebb már hivatolt cikket, s ő arra válaszolni óhajtván, el is küldte hozzám a fentebbi megjegyzéseket. Ajánlom azokat az érdekeltek figyelmébe. Részéről is had jegyezzem meg, hogy igen okosan, mert a magok érdekében tennék t. B. J. úr és barátai, ha nem esnálnának ilyen nagy hajszát ebben az ügyben, ha nem gyanúsítanának mindenkit, a kiket nem ügyök védelmezői között ismernek, s mindenkifölött, ha nem tartanak ellenségeknek mindazt, a ki esetleg ez ügyben nem ért egyet velök. Legyenek meggyőződve, hogy nem is sejtetik, ki az az — a, kit ismerni vélnek, s épen úgy nem tudhatják, kit rejthetnek a fentebbi cikk alá írt k . . . n betűk. Én már szoltam ebben az ügyben s álláspontom az, hogy míg az egyházkerületi közgyűlés az én javaslatom értelmében nem intézi el az általános osztályzat kérdését, addig a t. B. J. úr bizonyítványai a legjobb akarat mellett sem osztályozhatók kitűnőnek. Legyen meggyőződve t. B. J. úr, hogy az ő választása feletti örömmönek is kifejezést adtam volna, ha annak olyan előzményei nincsenek, a milyenek voltak, s ha az egyáltalában bevégzett választás lett volna. Szerk.

Különfélék.

Menyhárt János-alapítvány. Nevezett alapítványra vidékről öt lelkész úr 23 forintot küldött be eddig hozzám, Debreczenben pedig 87 frt 50 kr gyűlt össze. Jövő számban részletes kimutatást közlök. Csiky Lajos.

Makó. Dr. Csécsi Miklós makói ev. ref. lelkész úr f. hó 8-án töltötte be lelkészkedésének 25 évét. Mint értesülünk, a legszűkebb családi kör is csak a legutolsó perczben tudta meg a nap jelentőségét, s minden nagyobb ünnepélyesség nélkül másnap csak a tanítói kar tisztelgett az ünnepelt férfinál, nevökben Kőrössy János derék tanító mondván rövid, de jól átgondolt beszédet. Mi is üdvözljük a kitűnő lelkészt s Istentől hosszú, boldog életet kérünk reá, hogy hasznára lehessen övéinek és a közügynek, melyet eddig oly híven szolgált.

Pályázati hirdetések. A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület által a f. évi h.-m.-vásárhelyi közgyűlés határozata értelmében a következő pályakérdések tüzetnek ki: 1. „Fejtessék ki az egytetemes és különös számtan előadásában az alsóbb és középkutatásnál használtatni szokott módszerek (synthesis, analysis, genesis stb.) természete; mutattassék ki azok befolyása, úgy általában az értelem, mint különösen a

mathematikai felfogás ébresztésére, fejlesztésére s erősítésére; végül állapíttassék meg, melyiknek lehetne elsőseget adni a többiek felett, hogy a matematikai tanítás kettős célja eléréssék“. (Jutalma 50 db arany (a debreczeni ev. ref. egyház adománya). Beadási határidő 1889. május 1. 2. „Mivel sokszor hangoztatott dolog, hogy hazai ev. ref. középiskoláink szellemi és anyagi állapotában, kormányzati és tanrendszerében még mindig sok gátoló körülmény forog fenn, a melyek a kor követelte nagyobb mérvű fejlődésükben, az államiskolákkal való nemes versenyükben nem kevésbé akadályozzák: mutattassék ki, hogy mily mértékben és mily irányban léteznek e bajok, mennyiben háríthatók el nagyobb anyagi áldozatok nélkül maguk által a tanári karok által, mennyiben követel-nének fentartó testületeink részéről nagyobb anyagi áldozatokat, vagy mennyiben volnának orvosolhatók a prot. tanárképzés vagy más szervezeti reformok által? Jutalma 120 frt (a békési ev. ref. egyház és város adománya). Beadási határidő 1889. május 15. 3. „A magyar protestáns tanárok érdemei általában a tudományok, különösbbe a magyarországi tudományos művelődés körül a tudományok különböző nemeiben kezdettől máig, kritikai méltatásával azok irodalmi műveinek“. Jutalma 400 frank aranyban (a m.-szigeti ev. ref. lyceumi kormányzótanács adománya). Beadási határidő 1890. május 15. A pályaművek idegen kézzel, tisztán leírva, bekötve és lap-számozva s szerző nevét rejtő jelgés levéllel ellátva, a kitűzött határnapig az egyesület elnökéhez küldendők. Csak egyesületi tagok pályázhatnak. Debreczen, 1888. nov. 11. A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület elnöksége.

Szerk. posta. Több beküldött cikkekre mielőbb sort kerítünk.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**

HIRDETÉS.

PÁLYÁZAT

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület nagy-szalontai egyházmegyéjében levő mező-sassai ev. ref. egyház lelkészi állomására.

Évi javadalom, egyházmegyei értékelés szerint: 854 frt, mely is természetben adott életneműekből, föld haszonélvezetéből, széna, tűzifa és stóla illetményekből és 32 frt 55 kr készpénzből kerül ki, — úgy hogy ezen állomás III-ik osztályú.

Elválasztott lelkész állomását 1889. ápril 24-ikén foglalja el és hivataloskodása első évében elődje özvegyének, kegyeleti átalányul, 355 frtot fizetni köteles, — valamint az e. m. lelkészi gyámintézetnek is kötelezett tagja.

A szabályszerűen fölszerelt pályázati kérvények, f. évi december 31-ig, a n.-szalontai ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalához N.-Szalontára küldendők.

Debreczen, 1888. nov. 16.

Révész Bálint,
püspök.